

İLİŞKİ VE ETKİLEŞİM BAĞLAMINDA TEMEL SANAT PRESİPLERİ VE ELEMANLARI BASIC ART PRINCIPLES AND ELEMENTS IN THE CONTEXT OF RELATIONSHIP AND INTERACTION

Doç. Dr. Abdulsemet Aydın

Dicle Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, samethevedi@gmail.com

ORCID ID:0000-0001-5065-0122

DOI NR. : 10.5281/zenodo.17335549

Özet

Sanatta uygulanan temel sanat prensipleri hem kendi aralarında hem de uygulanmalarında kullanılan elemanları arasında ilişkisel etkileşim vardır. Özgün bir sanat eseri esasen sanatçısının bu ilişki ve etkileşimi nasıl organize ettiği ve vücuda getirdiğinin sonucudur. Uygulanma veya başvurulma neden ve işlevleri farklı da olsa tüm temel sanat prensipleri, biri diğerini dikkate alacak şekilde ilişkili ve etkileşimli organize edilmemeleri halinde birbirlerini etkisizleştirip işlevsizleştirebilirler. Benzer olarak, bir prensibi uygulamada kullanılan elemanlar, hem kendi aralarında hem de uygulandıkları prensiple ve de diğer prensipler ile onları uygulamada kullanılan elemanlarla ilişkili ve etkileşimlidir. Hangi anlayış veya türden olursa olsun bir sanat eserinin amaca uygunluğu ve başarısı bu ilişkisel etkileşimli prensibin tasarım organizasyon ve realizasyonuna bağlıdır. Yapılan araştırma, inceleme ve analizler nevi şahsına münhasır sanat ve sanat eserlerinin sanat anlayışının özgünlüğü kadar bu prensibin bihakkın uygulanmasının sonucu olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, ilişkisel etkileşimlilik prensibinin sağlıklı uygulanması için, sanat eserinin real yapısını tayin eden, meydana getiren her bir temel sanat prensibinin uygulanması için gereken sanat elemanın yaratılmasında kullanılan materyal ve tekniğin seçimi ile bunların tedariki de elzemdir. Bu minvalde yapılan araştırma, ilişkisel etkileşimlilik prensibi veya kuralı bağlamında var edilen, yaratılan başarılı sanat eserlerinin, hatta yapı ve varlıkların bile, nevi yapılarına

münhasır nitelikleriyle zamandan münezzeh bir şekilde varlıklarını devam ede geldiklerini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İlişkisel, prensip, temel, prensip, elemanlar

Abstract

Fundamental artistic principles applied in art exhibit a relational interaction, both among themselves and among the elements used in their application. An original work of art is essentially the result of how the artist organizes and brings into being this relationship and interaction. While the reasons and functions for their application or invocation differ, all fundamental artistic principles can neutralize and render each other ineffective if they are not organized in a way that considers each other and is interrelated and interactive. Similarly, the elements used in the application of a principle are interrelated and interactive, both among themselves and with the principle to which they are applied, as well as with other principles and the elements used to implement them. Regardless of the understanding or genre, the suitability and success of an artwork depends on the design, organization, and implementation of this relational, interactive principle. Research, analysis, and the results have shown that unique art and works of art are as much the result of the originality of their artistic understanding as they are of the correct application of this principle. In this context, the selection and procurement of materials and techniques used in the creation of the artistic elements required for the application of each fundamental artistic principle, which determines

and creates the true structure of the artwork, are also crucial for the sound application of the principle of relational interactivity. Research conducted in this regard has demonstrated that successful works of art, even structures and entities, created within the context of the principle or rule of relational interactivity, continue to exist in a timeless manner, with the unique qualities of their specific structures.

Keywords: Relational, principle, basic, principle, elements

1. Giriş

Sanat, insan olarak sanatçı tarafından belli amaçlar doğrultusunda ve belli ilkelere göre yapılır. Sanatsal faaliyetin etki gücü, amaç-araç ilişkisi ve etkileşimiyle doğru orantılıdır. İnsanı sanatsal faaliyete yönlendiren en temel motivasyon ise hayatta kalma ve varlığını sürdürme dürtüsüdür. İnsan hayatta, kaos yahut öngörüsüzlük veya ilkesizlikten rahatsız olur ve bu durum onu güvensizlik, istikrarsızlık hissi ve düşüncesine sevk eder. Dolayısıyla tıpkı hayatında olduğu gibi sanatında da sürdürülebilirliği, istikrarı sağlayan bir esas, düzen, istikrar temin etmek ister. Hayatta olduğu gibi sanatta da sürdürülebilirliği sağlayan esas, düzen, istikrar gibi temel unsurların temininin ise belli standartlara veya ilkelere bağlanması olduğunu anlar, keşfeder. Bu kılavuz niteliğindeki standartların nitel ve nicel özellikleri birbirinden görece farklı olmakla beraber, temel işlev ve kaynağı aynıdır; insan.

Sanat tarihine konu bazı dönemlere istikamet tayin eden ilkelerin, en azından bazıları farklı kaynaklara atfedilse de kaynağı ve nihai istikameti de insandır, insanın hayat bulma ve hayatta kalma amacına matuf temel dürtülerdir. İster sanatçının kendisi tarafından keşfedilmiş veya yaratılmış, isterse de kendisi dışından, farklı kaynaklardan alınmış veya devşirilmiş olsun hayatta da olduğu gibi sanatta da başvuru bu ilkelerle yaratılmak istenen imkanlar yahut yapılarda kullanılan elemanlar ve bu elemanların üretilmesinde kullanılan materyal-teknik veya mediumlar arasında, sonucu değiştiren karşılıklı ilişki ve etkileşim vardır. Ki bu da, hem insanlık dolayısıyla sanat tarihinde görülen özgünlük, çeşitlilik ve zenginliğin sebebidir.

Sanat, başından beri ama özellikle antik toplumlardan bu yana belli ihtiyaç, düşünce ve

bunların yarattığı prensiplere göre icra edilegelmiştir. İnsanın hayatta kalma, varlığını sürdürme yönündeki ihtiyaçlarına binaen yaptığı ilk sanatsal faaliyetler de dahil olmak üzere, günümüzde de bu ihtiyacı giderme amacına dönük olarak sanatsal faaliyetine devam etmektedir. Tarih öncesi dönemde, gördüğü bir av hayvanını tarif ederek haber vermek ve nihayetinde hayatta kalma dürtü ve amacıyla onu avlamak için yapacağı resmin, imkanlar ölçüsünde de olsa, bu amacın gerektirdiği malzeme-materyal ve teknik ile yapılması icap etmiştir. Bunun için boyama, kazıma, boya püskürtme dahil en uygun olan materyal-teknikle elde edeceği elemanlar kullanmak durumunda olmuştur. Bu dönemde yapılan pratik tasvirlerin, çevrede görülmesi muhtemel ve alımlayıcıların kolaylıkla ayırt edebileceği en karakteristik özellikleriyle fakat bunun kadar önemli olarak da en pratik (görsel) etkiyi yaratması için en pratik materyal ve teknikle yapılması gerekmiştir. Tıpkı, sahiplenerek varlığını mümkün kılabileceğini düşündüğü belli bir bölgeyi belirlemek, temellük etmek amacıyla işaretlemek için ellerinden izler taşıyan pratik imgeler yaratmak için elini şablon yapıp göz alıcı renklerde toz pigment püskürterek, ya da bir kaya yüzeyine hem kazıma hem de boyama yoluyla farkedilebilir göz alıcı renkte petroglifler gibi.

Sanat tarihine konu tarihöncesi ve sonrası dönemlerden örnekler incelendiğinde, sanat yapımında başvuru sanat prensiplerinin hayata geçirilişinde yalnızca o prensip için tayin edilmiş değişmez mutlak elemanlar kullanılmadığı, zaten ve esasen de olmadığı, görülmektedir, ki aksi halde sanatta önemli, özgün ve çeşitlilik arzeden gelişmeler, dönemler yahut eserler yaratılmazdı. Sanatta özellikle de resim sanatında bağlı kalınan veya esas alınan ilkeler ile bu ilkelerin uygulanışında kullanılan elemanların ilişki ve etkileşimi ile sonuçlarını mesele edinen bu çalışmada, meselenin nesnellliğini ortaya koymaya matuf olarak sahih kaynaklardan temin edilen yeter sayıda veri eser incelenerek bulgulara ve sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için, temin edilen görsel nitelikli veriler Edmund Burke Feldmann'ın *Varieties of Visual Experience (Görsel Deneyim Varyasyonları-Critical Performance)*(1992) adlı çalışmasındaki analiz yönteminden yararlanılarak analiz edilmiştir.

2. Sanatta İlkesellik ve Temel Sanat İlkeleri

Kaynağını ister hayattan veya hayatta kalmaya dair temel ihtiyaçlardan isterse de metafizikal teori veya yaklaşımlardan alsın sanat tasavvur, tasarım ve pratiğinde ona yön veren ilke niteliğinde yönlendiriciler veya ilkeler var olagelmektedir. Sanatta, organize toplumlar yahut devletli yapılardan önceki dönemlerde ilke niteliğindeki en temel yönlendiriciler, insanın hayatta kalma ve hayatını sürdürme temelli dürtü veya endişelerinden kaynaklanırken. organize toplumlarda ise sanat organize bir şekilde icra edilmeye başlandıktan itibaren, bu primitif yönlendiriciler daha bir bilincinde olarak, bilinçle belirlenmeye ve uygulanmaya başlanan ilkeler haline geldi. Bunların bazıları, özellikle de metafizikal temelli yapılarda uygulananlar nispeten yapay veya uygulandığı alan için icat edilmiş izlenimi verseler de esasen insanın güvenlik, bütünlük, düzen, istikrar, konsantrasyon, uyum, öngörü, aidiyet vb. gibi evrensel varoluşsal endişelerinden iktibas edilmiş yahut bunlara isnat edilebilir niteliktedirler. Sanatta ilkesellik bağlamında sayısal, kavramsal ve terimsel anlayış noktasında henüz tam bir konsensüse varılmamış olmakla birlikte ilkesellik bakımından bunun pek bir önemi yoktur. Yine de muhteva ve adlandırma noktasında belli oranda konsensüse varılmış olan ilkeler vardır ve bunlar; Kaliforniya Üniversitesi Berkeley Kütüphanesi'nin halen yayımda olan kılavuzunda sanat-tasarımın temel prensipleri sekiz adet halinde kavramlaştırılmıştır; balance, emphasis, movement, pattern & repetition, rhythm, proportion, variety ve unity (University of California, Berkeley Library). Massachusetts College of Art and Design tarafından yayımlanan kılavuza göre, sanat-tasarımın temel ilkeleri sekiz adet ve şu sıra halinde kavramlaştırılmaktadır; rhythm, balance, emphasis, proportion, gradation, harmony, variety ve movement (Massachusetts College of Art and Design). BBC Maestro tarafından yayımlanan kılavuza göre; balance, movement, rhythm, pattern, contrast, unity ve emphasis olmak üzere yedi başlık altında ele alınmaktadır (BBC Maestro). Ocirk, Stinson, Wigg, Bone & Cayton'a göre; balance, contrast, emphasis, movement, pattern, rhythm, unity, variety (Ocirk ve diğerleri, 2015). Wassily Kandinsky'ye göre; inner necessity, rhythm, contrast, Harmony, Movement (Kandinsky, 1993). Fakat kaynağı ne veya neresi olursa olsun bu temel sanat ilkelerini kavramlaştıma ve terimlendirme noktasında nasıl

ve ne şekilde bir konsensüse varılmış olursa olsun zımni bir uzlaşma var görülmektedir. Dolayısıyla asıl mesele bunların hangi ve nasıl materyal ve tekniklerle üretilen elemanlarla uygulanışlarındadır.

Bir tasavvuri proje olarak sanat eseri, daha tasarım aşamasında yapımında uygulanacak ilkelerin hangi ve nasıl materyal ve teknikle üretilen elemanların terkbine dayalı realize edileceğine karar verilerek üretilir. Dolayısıyla sanatta ilke-eleman ilişkili etkileşimliliği sanat anlayışı-uygulama uyumluluğu, tutarlılığı nispetinde önemlidir. Sanat eseri, sanatsal teori ile pratiğinin sentezi, bütünlüğü temel ilkesinin varlık kazanmış halidir. Sanat eserinin varlığı, diğer varlıklar içerisinde nevi yapısına münhasır bir huviyet kazanması, her ne gibi unsurlar gerektiriyorsa bu unsurların eserin nevi varlığına özgü tedariki ve organizasyonu mümkündür. Ki bu da eserde istikrar ve devamlılık için şarttır.

Sanatta, en azından resimde her eleman her ilke için kullanılabildiği gibi bütün ilkelerin, neredeyse tek bir elemanla temin edilebildiği örnekler mevcuttur. Resimde anlayış temelinde olarak bütünlük ilkesi renk, motif, form, çizgi gibi birçok elemanla sağlanabildiği gibi aynı resimde denge, ritim, hareket ilkelerini uygulamada da kullanılabilir. Bir resim esere nereden, nereye, nasıl bir girişle bakılarak algılanıp anlaşılabilirliğini umarak yönelen izleyicinin bir güzergah beklentisini karşılayan, istikamet imleyen yönlendiricilik ilkesi harekettir (Movement, Design Fundamentals: Principles of Art and Design). Hareket, bir giriş ve müteakip yol ile kavrayıcı bakışı hem nereye hem de nasıl ve nelerle karşılaşacağını doğrudan veya dolaylı şekilde ama daha baştan belli eder ve devamla gezinti eserin örüntüsünü çözümleyen algıyla sonlanır, ki bunun da sonunda eserde aksiyon ve bunun neticesinde de hem algıda hem de amaçta ama neticede bir bütünlük hali meydana gelir. Hareket ilkesi de bir veya birçok elemanla sağlanabilir. Tabii ki sanatsal anlayış bazında olarak bütünlük, uyum, denge, hareket, nispet, ritim, varyasyonun yalnızca renk yahut form ile sağlanabildiği suprematist, minimalist, pürist pek çok örnek de mevcuttur. İlişkili etkileşimlilik bağlamında meseleye yaklaşıldığında çok sayıda ve şekilde prensip-eleman kombinasyonu düşünülebilir.

Sanatta ilkeler, nihayetinde, eserin yaratılış sebebi ile bu sebebin eser bazında süje nezdinde anlaşılması için gerekli evrensel kılavuzlardır.

Dolayısıyla eser ile algılayıcı arasında sebebi ne olursa olsun, eserin ilkesel organizasyonundan kaynaklanan bir olumsuzluk meydana gelmesi halinde algılayıcıda rahatsızlık ve akabinde tepki ortaya çıkar. Eserin çözümlenmesi ve sonucunda kavranmasına giden bir klavuzun olmaması ya da olan klavuzla bütüncül bir kavrama ve anlamının gerçekleşmemesi hali, gerçek hayattaki kaybolmayla benzer endişe ve ona verilen türden bir tepkiye neden olur ki bu da sanatçı-eser-süjeden oluşan sanatsal döngüde istikrarın bozulmasıyla sonuçlanır. Dolayısıyla sanatta, eseri oluşturan tüm unsurlar arasında ilkesel, organik, eşzamanlı ve anlamlı bir ilişki istikrar için elzemdir.

Sanatta Temel Yapı Taşları Olarak Temel Sanat Elemanları

Sanat eseri yaratımında baz alınan sanatsal anlayışın vücuda getirilmesinde bağlı kalınan prensiplerin uygulanışı için kullanılan elemanların temini için gereken materyal ve tekniğin belirlenmesi sanat eserinin özgünlüğüne giden yolda oldukça önemlidir. Ama uygulanacak ilkeler için belirlenen, temin edilen elemanların bu ilkelerle kuracağı ilişkiyi ve bundan ortaya çıkacak etkileşimin sonucunu öngörerek uygulayıp netice almak ise belki dahiliktir ve sanatçının nevi şahsına münhasır özelliğinin de mihengidir.

Halen bilinen ve kullanılmakta olan temel sanat elemanları, ihtiyaca ve şartlara binaen keşfedilmiş olmakla beraber ihtiyaç sahibi sanatçının kendine özgü sanatsal anlayış ve yaratıcılık derinliğine bağlı olarak değiştirilmiş, modifiye edilmiş veya yeni baştan yaratılmışlardır. Bu elemanlar doğada veya çevrede, farklı yer ve şekillerde, üstelik sanat için olduğu gibi kullanılabilir halde olan, bulunan var veya yaratılmış değildirler. Bunlar sanat faaliyetlerinin ortaya çıkışı, çeşitlenmesi ve yoğunlaşmasına bağlı olmasının yanı sıra sanatçının sanatsal özgünlüğünün gereği olarak var edilmiş, modifiye edilmiş ve çeşitlendirilmişlerdir.

Resim, özellikle de boyaresim yapımında kullanılan ve muhteva, adlandırma noktasında üzerinde nispeten konsensüse varılmış olan temel sanat elemanları mevcuttur. Wikipedia'nın mevcut yayımına göre, sanat elemanları yedi adet olup şu terimlerle bilinirler; çizgi(line), şekil/motif(shape), doku(texture), biçim(form),

uzam/uzay(space), renk(color) ve değer(value) (Wikipedia, elements of art). Massachusetts College of Art and Design (MassArt)'da sanat elemanlarını aynı sayı ve terimlerle belirtmektedir (Massart. Vocabulary. Elements Of Art).

Resmin disiplinler, materyal-teknik özelliklerine bağlı olarak bu elemanlar elde edilmesinde olduğu gibi kullanıldıkları temel sanat ilkelerindeki kullanılış amaç ve yolu bakımından farklılıklar göstermektedirler. Mesela esasen noktadan oluşan ve mürekkep, boya, kömür gibi çeşitli materyal ve tekniklerle yaratılabilen çizgi resim düzleminde, hem form hem uzam hem de hareket plastiği yaratmada kullanılabilir. Çizginin yaratılışı ve potansiyel imkanları konusunda Paul Klee; çizginin, durağan bir noktanın hareket kazanmasıyla oluştuğunu ve yaratılışına bağlı kazandığı nicel ne nitel özelliklerle resimde çok zengin plastik imkanlar sunabileceğini ifade eder(Klee, 1953). Etimolojik kökeni ile kullanıldığı alandaki kavramsal karşılığı örtüşen espas anlayışa bağlı olarak soyut veya somut tarzda yaratılabilir. Espas yahut uzam, esasen, sınırsız uzayın sınırlandırıldığı var sayılan bir parçasının resim düzlemi üzerindeki tasavvurudur. Espas, sanatsal anlayışa bağlı olarak, tasavvur edilen resme diğer elemanların da kombinasyonu için varlık zemini yaratan asli elemanlardandır. Klee, espası hazır, verili bir alan olarak değil tersine, görsel öğeler arasında tesis edilen ilişkilerle var edilen bir düzenleme alanı olarak düşünür; dolayısıyla da espas, eserin örüntüsünde etkin hatta belirleyici bir birleştirici eleman hâline gelir (Klee, 1953). Resimde fiziksel ve ruhsal etkisiyle bereber her türden anlayışta espas, form ve motif yaratımında kullanılan renk diğer elemanlara oranla daha kullanışlı bir sanat elemanıdır. Renk, özellikle de boyaresimde pür-soyut, figüratif her anlayış ile her türden boyaresim için gerekli psikolojik, fizyonomik, ilüzyonal algı yaratmaya imkan veren önemli bir plastik elemandır. Renk hem kendinden başka temel elemanları yaratmada hem de ilkeleri uygulamada çeşitli imkanlara sahip bir elemandır. Doku resim düzleminde pigment esaslı boya, boya sürücü aletlerle gerçek dokunma veya görsel ilüzyon plastiğiyle yaratılabilir. Doku ıslıklı veya karanlık ortamlarda hem dokunsal hem de görsel yollarla algılanabilen ve bu bakımdan renkten daha eski bir uygulanma geçmişine sahip bir temel sanat elemanıdır. Dolayısıyla sanatçının kişisel gesturunun artistik veya boya plastiğinin görsel

ve dokunsal algılanması veya pentürel hazzı tahrik edici sonuçlara matuf amaçlarla yaratılabilir, kullanılabilir. Son olarak, hangi anlayışla inşa edilirse edilsin tüm sanat eserlerinin inşasında çeşitli amaç ve biçimlerde kullanılan bir temel sanat elemanı olan form, çeşitli eleman ve yollarla yaratılabilir. Yaratılma tarzı veya düşüncesi ne olursa olsun, form bir anlayış veya ideanın algılanması, anlaşılmasını sağlamak üzere yine kendisiyle aynı kategoride yer alan bir veya birçok elemanın kombine edilmesiyle oluşturulabilir. Anlayış, amaca bağlı olarak figüratif, somut, soyut-pür, iki veya üç boyutlu, geometrik, organik veya serbest şekilli olabilir.

3. İlişki-Etkileşim Bağlamında Prensip-Eleman İlişkisi

Sanat, tasavvurdan realizasyona bir takım prensipler ve bu prensiplerin uygulanmasında kullanılan mecra ve araçların sanatçının sanatsal anlayışı gereğince olması hem zorunluk hem de tutarlılığının gereğidir. Sanat tarihine mal olmuş dönem, tarz veya sanat eserlerinin başarısı da esasen bu tutarlılığın sonucudur. Plastik sanatlarda sanat eseri üretiminde kullanılan sayısız türden materyal ve teknik olmakla beraber bunların disiplinler bazdaki türleri sınırlıdır. Ancak bu sınırlılık sanat eseri yaratımında multidisipliner yaklaşımlarla sorun olmaktan çıkarılmaktadır.

Her sanatsal ilkenin uygulandığı eserle mütenasip materyal ile yaratılan elemanla uygulanması önemlidir hatta esastır. Görsel sanatlarda göz ve görme yoluyla algılanabilir nitelikte materyal ve teknik tercihi ve kullanımı bu alanın doğası gereğidir. Plastik sanatlarda materyal ve teknik, eserin fiziksel varlığını ve artistik niteliğini etkilemekle beraber esere asıl niteliğini kazandıran şey ise bunların hangi amaç ve kaygılara istinaden ve nasıl kullanılmasıdır. Resmin özellikle boyaresmin en bilinen ve temel materyali olan boya, hem gerçek hem de ilüzyonel etki yaratabilen pentürel materyal olmasının yanı sıra biçimlendirme ile ilgili özgün sonuçlar da verebilen plastik bir materyaldir. Boyaresimde yaratılan boya kaynaklı temel resim-sanat elemanları dijital yahut boya dışı yapay vb. materyal ve teknik kaynaklı elemanlarla görünüşe göre bazı benzerlikler göstermekle beraber aynı nitelikte sonuç ve etki yaratmaz. Mesela ışık yansımali renkler pigment esaslı boyalarla elde edilirler ve bu renkler resim yüzeyinin dışarıdan ışıkla aydınlatılması yoluyla algılanırken hem yüzeydeki boya

katmanlarının uzamsal kütleli, dokunsal varlığından kaynaklı fiziksel ve psikolojik nitelikli etkiler yaratırlar. Additive yahut kendinden ışıklı renkler ise ekran, monitor vb. mecra ve yüzeyler üzerinden dijital ya da renkli ışık projeksiyonu yoluyla elde edilerek algılanabilir iken gerçek manada uzamsal kütleli, dokunsal nitelikte etkiler yaratmazlar ama gerçek uzam, renk ve hacime dair tecrübelerimizi taklide dayalı sanal etkiler yaratabilirler. bu algılanma yollarının farkı nedeniyle de farklı etki yaratırlar. Hatta denilebilir ki plastisite, doğası icabı neredeyse sayısız nevi sanatçıya yaratım mecrası sunar ve sanatçıyı olabilen en pür haliyle yansıtabilir buna mukabil materyal ve tekniklere dayalı mecralar aynı işi göremezler. Sanatta, resimde esasen her sanatçı için şart olan teori-pratik tutarlılıkla ilgili bazı örnekler üzerinden yapılan analiz ve tespitler bunu sağlamada ne gibi faktörlerin nasıl katkıları sunduğunu göstermiştir. Leonardo Da Vinci, Vincent van Gogh, Max Beckmann, Jackson Pollock yahut Tracy Emin gibi nevi şahsına münhasır sanatçı kişiliği ile pentürlerinin birbiriyle kurdukları mütakabiliyette bu sanatçıların eserlerinde uyguladıkları temel sanat prensipleriyle mütenasip eleman tercihi ve bu elemanları üretmede gösterdikleri kendilerine özgü çözüm yolu, bu sanatçıların alameti farikalarıdır. Leonardo, minimum elemanla maksimum sayıda prensibi, örneğin valör yoluyla bir resimde bütünlük, uyum, vurgu, denge, varyasyon gibi prensipleri uygulamış bir sanatçıdır. Vincent van Gogh ise resimlerinde baz aldığı prensipleri renk, doku, form gibi farklı elemanları otonom veya kısmen birbirleriyle kombine eden anlayışta bir sanatçıdır. Sanatçı, kendine özgü boya plastiğiyle yarattığı renk, form, doku, çizgi, valör, espas gibi elemanlarla bütünlükten uyuma, dengeden vurguya tüm prensipleri kendine özgü sanat anlayışıyla tutarlı bir şekilde, resimde terkip etmiş ender sanatçılardandır.

4. Resimde İlke-Eleman İlişki ve Etkileşimi Bağlamında Analiz Örnekleri

Sanatın temel disiplinlerinden biri olan resimde ilke-eleman ilişkisi ve etkileşimin varlığı ve etkisi bağlamında tarih öncesi dönem mağara duvar ve kaya yüzeylerine yapılmış örnekler incelendiğinde, bunların yapımında temel rol oynayan amaç veya ilkeler olduğu fakat bu amaç ve ilkelerin varlığı ile etkisinin, uygulanmalarında kullanılan elemanlarla mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Sanatta,

resimde tarihöncesi dönemlerde günümüzde de geçerliliği kabul edilen sanatsal prensipler, bunların da uygulanmalarında yapı unsurları olarak kullanılan elemanlar olduğu, bu elemanların yaratılışında kullanılan malzeme-materyal ve tekniklerin rolüne biçok bakımdan önem atfedildiği düşünülmektedir. Örneğin

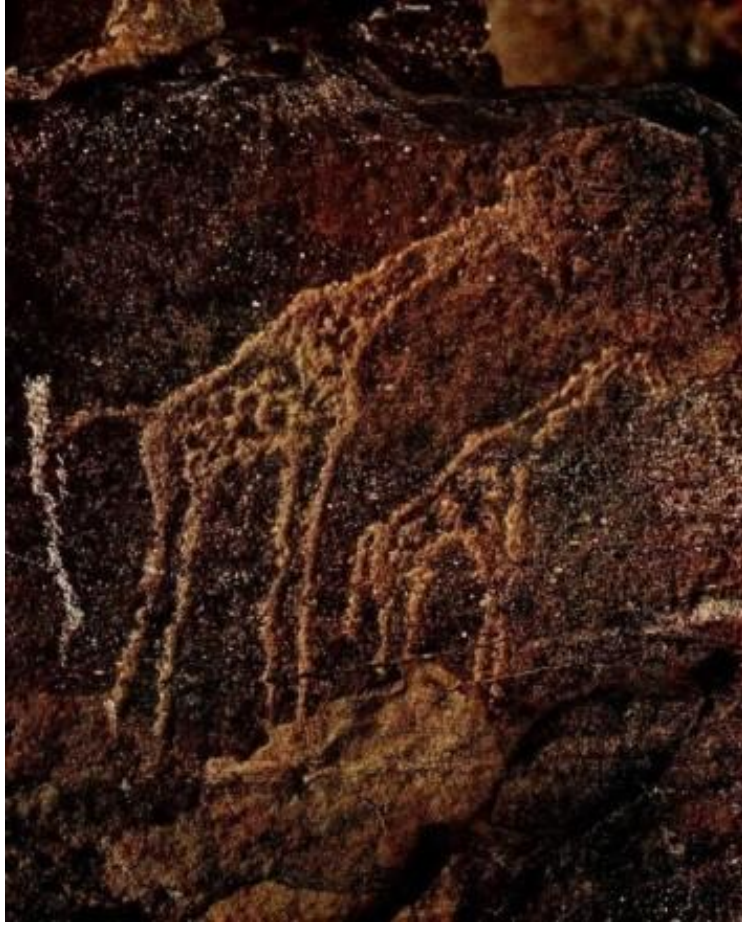
Fransa Ardèche'deki tarihöncesi dönem Grotte Chauvet mağara resimlerinde (Resim 1.) duvar yüzeyinin resim için duman isı ve korozyondan temizlenip düzleştirildiği hatta oyma-traşlama yöntemiyle kabartılarak ışıklı-ışsksız, her şartta algılanılabılmesinin sağlanmasının amaçlandığı düşünülmektedir.



Resim 1. Grotte Chauvet mağara duvar resmi, 281 X 423cm, Pont d'Arc, Ardèche. Fransa.
<http://anthropology.msu.edu/anp264-ss13/2013/03/28/the-grotte-de-chauvet-the-pinnacle-of-cave-art/>. 15 Mart 2013.

Bu resimde uygulanan ilkelerin, inşalarında kullanılan elemanlarla terkip anlayışıyla temin edildiği, bunun hayat bulmasının önemsendiğini ve buna istinaden ilkeler için gerekli elemanların, şartlar nispetinde uygun materyal ve teknik kullanılarak üretildiği anlaşılmaktadır. Hayata yön veren temel dürtülerin yarattığı faaliyetlerin en eskilerinden olan resim sanatında imge yaratımındaki benzer yaklaşımları dünyanın bir çok coğrafyasından örneklerde görmek mümkündür; Libya Fezzan bölgesindeki mağara duvarlarında bulunan resimler (Resim 2.) Fransa Grotte Chauvet'teki örneğin yapımına yön veren yaklaşımın bir başka versiyonudur. Bu resimler, oyma-traşlama-kabartma-boyama yoluyla yaratılan elemanların ilkelerle etkileşimli kombinasyonu sayılabilecek örneklerdir. Bunlar, o zaman ve şartlarda günümüz sanat ilkesiyle muadil kabul edilen insanın hayatta kalma ve

varlığını sürdürme çabasına yön veren prensipler bağlamında yapılan resimlerdir. Dolayısıyla bu resimlerin yapılışında baz alınan prensiplerin, birbirleriyle oluşturacakları ilişki ve etkileşimin yaratacağı olası etkilerle mütenasip materyal ve tekniklerle üretilen elemanlarla uygulandığı anlaşılmaktadır. Bu etkileşimli ilişkiye örneklerden biri de Kuzey Afrika mağara resmi Zürafalar (Resim 2.) zayıf ışık altında, uzaktan farkedilmek hatta karanlıkta el yordamıyla dahi algılanabilecek elemanlar kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Bu sonucu yaratmak amacıyla kalker kayanın oksitlenmiş veya dumandan kararmış yüzeyinin değilerek, oyularak yaratılan çizgi/hat elemanı kullanılarak, Arjantin Santa Cruz'daki tarih öncesi Las Manos mağarasında ise kaya yüzeyine insan ellerinin şablon yapılarak boya püskürtme şeklinde yaratılan motif/şekillerle resmedildiği görülmektedir.



Resim 2. Kuzey Afrika mağara resmi, *Zürafalar*, Kaya Üzerine Kazıma-Boyama, M.Ö. 8000-2000, El Greiribat, Sahra, Libya. http://projects.ecfs.org/fieldston272/ClassNotes/Inter_Class_Notes_1.html. 12 Nisan 2013.

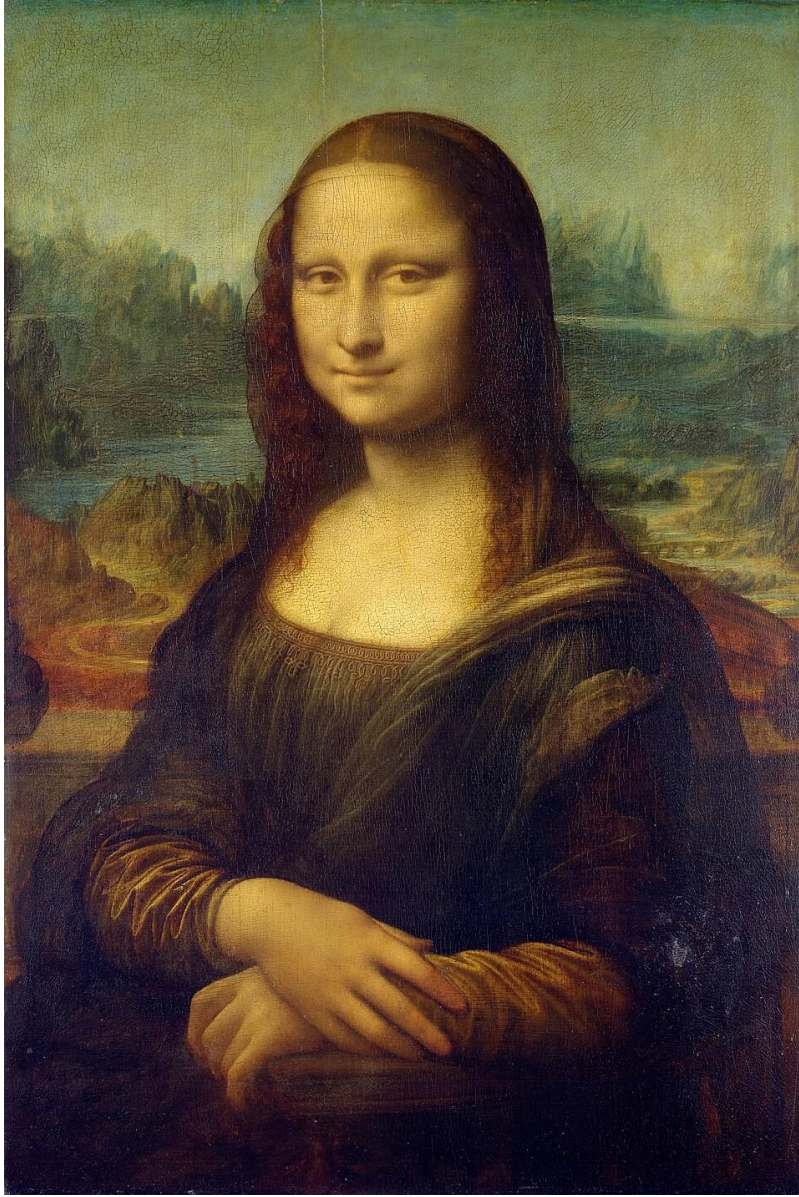


Resim 3. Tarih öncesi Arjantin mağara resmi, *İnsan elleri*, Kaya Yüzeyine Püskürtme Boya, M.Ö.13000-9500 Cueva de las Manos, Río Pinturas, Santa Cruz, Arjantin. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2013 <http://whc.unesco.org/en/list/936>

Tarihöncesi dönemlerden günümüze, yapılan her sanat eserinin belli esaslar ve prensipler temelinde belli elemanlarla inşa edildiği açıktır ancak bu esas ve prensiplerin uygulanmasında kullanılan elemanların tayin ve yapımında belirleyici olan faktörlerin eserin sonucu üzerindeki etkilerinin de oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Leonardo da Vinci'nin 1503-1506 tarihli ve panel üzerine yağlıboya yapımı Mona Lisa adlı resmi analiz edilerek incelendiğinde, eserin Rönesans dönemi sanat anlayışı temelinde temelinde uygulanan sanat prensiplerine göre yapıldığı anlaşılmaktadır(Resim 3.). Söz konusu resim

hem verili hem de akli gerçeklikle çelişmeyen bir görsellik algısıyla algılanabilir mahiyettedir. İnsan aklıyla doğruluğu sınanabilir görsel gerçeklikte algılanması temelinde sanat üretimine örnek bu resimde buna uygun bir takım sanatsal prensipler ve elemanlarla kullanıldığı apaçık görülmektedir. Antik dünyanın estetik anlayışının ölçü, oran, uyum gibi genel ilkelerinin bu resimde uygulandığı ancak nispeten ferdi insanın merkeze alındığı bu çağda yapılan eserde Leonardo'nun müşahhas ekleme veya modifikasyonlarla, kendine özgü yeni bir estetik plastiği uyguladığı görülmektedir.



Resim 4. Leonardo da Vinci, *Mona Lisa*, 1503-1506, (Resim), Ahşap Panel Üzerine Yağlıboya, 79.4x53.4cm, Louvre Museum, Paris, Fransa.

https://en.wikipedia.org/wiki/Mona_Lisa#/media/File:Mona_Lisa,_by_Leonardo_da_Vinci,_from_C2RMF_retouched.jpg . 2 Aralık 2025.

Mona Lisa'daki artistik plastik sonuçta sanatçının baz aldığı anlayış ile uyguladığı temel sanat prensipleri-temel sanat elemanları arasında organize ettiği ilişki ve etkileşimin belirleyici derecede rol oynadığı görülebilir. Fakat burada üzerinde durulması gereken husus sanatçının, hangi elemanın hangi özelliğinin hangi ilkenin uygulanışında nasıl bir sonuç doğuracağı hususundaki bilinçli öngörüsüdür. Mona Lisa'da uygulanan temel sanat ilkelerinin hem birbiriyle hemde uygulanmalarında kullanılan elemanlarla organize bir bütünlük halinde uygulandığı apaçık görülmektedir. Eserde bütünlüğün uyum, denge ve varyasyon prensipleri de gözetilerek birbirleriyle etkileşim halinde aynı elemanlarla uygulandığını görüyoruz. Bu, elemanların hem birbirleriyle hem de kullanıldıkları ilkelerle kurdukları çok yönlü ilişki ve etkileşimin eser bazında sanatçı tarafından modifiye edilerek kullanıldığı görülmektedir.

Özellikle siyah-beyazla yaratılan akromatik valörün resimde bir yandan bütünlüğü öbür yandan uyum, varyasyon, hareketi sağlamada da kullanıldığını ancak bunda eleman yaratımında kullanılan boya materyali ile boyama tekniğinin de oldukça önemli rol oynadığını görmekteyiz. Mesela; sanatçının resimde kullandığı espas ile nesne ve figürlerden oluşan form elemanlarını, sanatsal anlayışı gereği akli ve dünyevi uzamdaki varlık prensiplerine en yakın görsel sahicilikte resmetmek için adeta kendisiyle özdeşleşen ve Rönesans'ın dört temel boyama tekniğinden sayılan sfumato'yu yaratmış ve kullanmıştır (wikipedia.Sfumato). Esasen doğada olmayan ama akli sahicilik aduna varlığı kabul edilen çizgi veya konturu, onu oluşturan noktacıklara indirgeyip erittiği monokromatik valörlerden oluşan düz-dokusuz-geçişgen boyama tekniğine dayanan sfumatoyu kullanması prensip-eleman ilişkisinde yarattığı özgün etkileşimliliğini yansıtmaktadır. Resimde hem sanatsal anlayış-uygulama bütünlüğünü sağlamada ve eleman üretiminde kullanılan elemanlardan olan formun hacmedilmesinde yahut modülesinde boya sürüşünün yanı sıra formun akromatik, kromatik zengin valörlerle biçimlendirilmesi temel işlev görmektedir. Resimde uyumluluk prensibinin sağlanmasında çizgi, renk, valör, form, doku, espas elemanlarının organize ve senkronize bir şekilde yaratılarak kullanıldığı değerlendirilmektedir. Vurgu noktası olarak belirlenen alana odaklanmayı sağlayan şey ise, esas olarak, renklerin birbirleriyle ve siyah-beyazla muamelesinden elde edilen ara renk ve

valörlerin çeşitliliği ve espastaki organizasyon şeklidir. Eserde oran-orantı yahut kıyas-mıkyas oldukça ince ayarlamalarla, adeta varlığı hissedilemeyecek denli dolaylı yollardan sağlandığı görülmektedir. Proporsiyon, kıyasa yer bırakmayan doğruluktaki anatomik çözüm, figürasyonda optik yanılsamayı dahi akla getirmeyen teknik realizasyon, espasın değerlendirilmesinde kullanılan görsel-fiziksel perspektiv ve görsel-akli gerçekçilikle sağlanmıştır. Diğer bir deyişle burada oran-orantı, hem eseri oluşturan unsurlar arasında hem de bunlar ile esere esas akli ve real dünya gerçekliği anlayışı arasında sağlanan mütakabil organizasyonla sağlanmıştır.



Resim 5. Max Beckmann, The Night, 1918–1919, (resim) Tuval Üzerine Yağlıboya, 133×153 cm, Kunstsammlung Düsseldorf, Almanya. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Night_%28Beckmann%29.2 Aralık 2015

Max Beckmann'ın 1918-19 yılları arasında Düsseldorf'ta tuval üzerine yağlıboya tekniğiyle yapılmış olduğu Night adlı resmi analiz edilerek incelendiğinde, eserin biçimsel ve içerik bakımından yansıtmacı-ifadeci kuram içerisinde değerlendirilebilir özelliğine karşın esasen Dışavurumculuğa (Expresyonizm) karşı yeni bir gerçekçiliği, nesnelliği yansıtmayı amaçlayan Yeni Nesnelcilik(New Objectivity) denilen anlayışla yaratılmıştır (moma).

Beckmann'ın Night resminde yarattığı artistik plastisitede, baz aldığı sanatsal esaslar ile uyguladığı prensipleri gerçekleştirmede başvurduğu, kullandığı temel sanat elemanları arasında kurduğu ilişki sonucunda meydana gelen etkileşim belirleyici rol oynamıştır. Yapıldığı zamandaki şartların toplum üzerinde bırakmış olduğu etkileri kendi sanatçı duyarlılığının evrensel diliyle yansıtmadaki bu resim gözlemlendiğinde, tüm ön yapı unsurlarının eşgörlümlü bir bütünlük arzettiği görülür. Bunda resmin örüntüsü içerisinde organize edilen elemanların yalın, minimal

yaratımları ve kullanımlarının rolü dikkat çekicidir. Resmin bütünlüğünü sağlayan unsurlar hem nicel hem nitel yönden benzerlikler gösterirler. Bütünlüğü sağlayan elemanlardan formların bu prensibi oluşturmada yaratımlarında kullanılan materyal-teknik ve elemanlar arasında organize edilen ilişkisel etkileşimliliğin varoluşsal rol oynadığı görülmektedir; sert, katı konturlarla oluşturulan deformatif biçimler ile hem onları hacmeden hem de espasta yeknesak eşgörlümlülüğü sağlayan akromatik ve kromatik valörler gibi. Resimde bütünlükte olduğu gibi uyum, varyasyon, denge, ritim, vurgu, oran-orantı prensiplerinin de aynı materyal ve teknikle üretilen elemanların yer yer müstakil bazen de ilişkisel etkileşimli terkipler halinde kullanılarak uygulandığı görülmektedir. Uyumda kromatik ve akromatik valörün yanısıra form benzerliği ve dizilişi başat faktörlerdir. Ritim ve varyasyon için sert açılı, kırık kontur çizgiler kadar formların dizilişi ve tekrarı öne çıkarken, dengede valörlerin türü, şiddeti dağılımı, formların istifi esas alınmıştır. Vurguda ise esasen formel boyut, konum, diziliş ve kromatik-akromatik valör temel elemanlar olarak organize edilmiştir.

Sonuç

Her sanat faaliyeti neticede teori ve pratiğinin bir terkidir ancak bu terkiyi oluşturan unsurları basit bir birlik halinden kurtaran, zenginleştiren hatta gerçek anlamına kavuşturan şey bu unsurlar arasında tesis edilen ilişki ve bundan ortaya çıkan etkileşimin yarattığı sonuçtur. Genelde plastik sanatlarda ama özellikle boyaresimde, pentürde sanatsal anlayış ile pratiği arasındaki tutarlılıkta, eserin nevi yapısına münhasır kılan ve ancak detaylı bir araştırma ve incelemeyle ortaya çıkarılabilen başka hususların temelli rolleri vardır. Bu hususlar, sanatçının esas aldığı sanat anlayışına göre gerçekleştirmeyi tasarladığı eserini üretmede, görünüşe çıkarmada rehber edindiği ilke veya esasları inşaada kullandığı elemanlar arasında tesis ettiği ilişki ve etkileşim ile bunun neticesinde zühur eden artistik plastiğe dair tasavvuri öngörülerdir.

Kaynakça

UC Berkeley Library. *Movement*.
<https://guides.lib.berkeley.edu/design>

Wikipedia. *Design principles*.
https://en.wikipedia.org/wiki/Design_principles

University of California, Berkeley Library. *Design*.
<https://guides.lib.berkeley.edu/design>

Massachusetts College of Art and Design. *Principles and elements of design*.
<https://massart.edu/app/uploads/legacy-files/Principles%20and%20Elements.pdf>

BBC Maestro. *The 7 principles of art*.
<https://www.bbcmaestro.com/blog/the-7-principles-of-art>

Wikipedia. *Elements of art*.
https://en.wikipedia.org/wiki/Elements_of_art

Massachusetts College of Art and Design. *Vocabulary Elements Of Art*
<https://massart.edu/app/uploads/legacy-files/Principles%20and%20Elements.pdf>

Ocvirk, O. G., Stinson, R. E., Wigg, P. R., Bone, R. O., & Cayton, D. L. (2015). (12th ed.). McGraw-Hill. *Sanatın Temelleri: Teori ve Uygulama*, Karakalem Kitabevi Yayınları, İzmir

Kandinsky, W. (1993), *Sanatta Zihinsellik Üstüne*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Klee, P. (1953). *Pedagogical sketchbook*. Faber & Faber.

Grotte Chauvet mağara resmi.
<http://anthropology.msu.edu/anp264-ss13/2013/03/28/the-grotte-de-chauvet-the-pinnacle-of-cave-art/>

El Greiribat Kuzey Afrika mağara resmi, *Zürafalar*
http://projects.ecfs.org/fieldston272/ClassNotes/Inter_Class_Notes_1.html

Tarih öncesi Arjantin mağara resmi. Unesco.
<http://whc.unesco.org/en/list/936>

Wikipedia. *Mona Lisa Leonardo da Vinci*.
https://en.wikipedia.org/wiki/Mona_Lisa#/media/File:Mona_Lisa,_by_Leonardo_da_Vinci,_from_C2RMF_retouched.jpg

Wikipedia. *Sfumato*.
<https://en.wikipedia.org/wiki/Sfumato>

Wikipedia. *The Night Max Beckmann*.
https://en.wikipedia.org/wiki/The_Night_%28Beckmann%29

Moma. *New Objectivity*.
https://www.moma.org/s/ge/curated_ge/styles/new_objectivity.html